

การเลียงห่าน

โดย

นายควน บุนนาค

กองส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ กรมปศุสัตว์

คำนำ ห่านเป็นสัตว์เลียงชนิดหนึ่งใน
 พวกสัตว์เลียงควายนั่น เมื่อ ๕๐๐๐ ปีมา
 แล้ว ชาวอียิปต์นำเอาห่านเป็นสัตว์ที่คักคัก
 ถึงกับมีรูปห่านเขียนอยู่ที่ฝาผนังตาม
 กำแพงโบราณ

เสียงร้องของ ห่าน ก็มีประโยชน์คล้าย
 เสมือนกัน เช่นในศตวรรษที่ ๕ ได้ช่วยให้
 พระโรมรอกพันอินทราญจากการรุกรานเข้าพื้นที่
 ของประเทศกัล (Gauls) ชาวโรมันเรียนรู้อาหาร
 เลียงห่าน และรู้จักใช้ขนห่าน ทำ หมอน
 เขาะและฟูก จากชาว เซลท์ (Celts) และ
 ชาวเยอรมัน

ในสมัยที่ประเทศฝรั่งเศส ปกครองแบบ
 ราชาธิปไตย ชาวนาทำงานมักจะนิยมเลี้ยง
 สุนัขตัวเมียไว้ในคอกครวี่ๆ ละ ๒ ถึง ๓ ตัว
 เมื่อถึงฤดูผสมก็นำไปผสมกับห่านตัวผู้ที่
 ตัวมีใหญ่ๆ การเลียงห่านตัวผู้ไม่ค่อยจะ
 แพร่หลายมากนัก เนื่องด้วยค่าอาหาร
 เยื้องมาก เมือง Toulouse อยู่ทางทิศใต้

ของประเทศฝรั่งเศสเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงใน
 การเลียงห่านเมืองหนึ่ง จนห่านเมืองนี้โด
 ิบชื่อพินธิว่า พินธิ Toulouse ห่านพินธิ
 เป็นพินธิ ที่มีชื่อเสียงอยู่ในพวกพินธิ ห่านต่าง ๆ ที่
 มีชื่อเสียงควายนั่น พลเมืองฝรั่งเศสนิยมเลี้ยง
 ห่านกันมาก และวิธีทำห่านกระป๋อง ซึ่ง
 เรียกว่า "paté de foie gras" จนเป็นราย
 ใต้สำคัญชนิดหนึ่งของประเทศ และเป็น
 สินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศแทบทุก
 คราวเรือน เมือง Humburg เป็นเมืองที่
 ศูนย์กลางของ โรงงาน ทำห่าน กระป๋องที่
 Oder Bruch มีห่านขนขายหนึ่งประมาณ
 ๗ ล้านตัวทุกปี

ชาวฝรั่งเศส และ ชาว เยอรมัน ชอบ กิน
 ห่านอบ อาหารชนิดนี้เป็นอาหารที่ชนชั้น
 ขนตาในทวีปฝรั่งเศส ห่านย่างก็มีขายในประ-
 เทศ ทั้งสองนเหมือนกัน

ประเทศฟิลิปปินส์ ชาวฟิลิปปินโนส
 เลียงห่านกันเป็นหย่อม ๆ ตามบ้าน บ้านผู้

อันจะกินส่วนมากนิยมเลี้ยงกัน เป็นงานอติ-
 เรก เพื่อไว้สำหรับเผ่าย่าน และเพื่อของ
 กันคนแปลกหน้าเข้ามา ของกันสัตว์ร้าย
 เช่น งู ไก่คิ้ว หน่อห่านก็เป็นทนมใน
 พวกพลเมืองเหมือนกัน

ประเทศไทย ชาวนาไทย และ คนไทยยัง
 ไม่นิยมเลี้ยงห่านกันแพร่หลาย เพราะยัง
 ไม่รู้จักคุณค่าประโยชน์และคุณค่าของห่านดี
 ตามบ้านผู้มือนจะกินนิยมเลี้ยง ห่าน กัน บ้าน
 ละ ๓ - ๔ ตัวเป็นงานอติเรกและสำหรับไว้
 เผ่าย่าน ห่านที่เลี้ยงโดยมากเป็นห่านชนิด
 สีสาว แต่ชนชาวจีนที่ค้าเงินอาชีพร้านทำ
 ส่วนเล็กน้อยเลี้ยงห่านสีเทาถิ่นมาก

ห่านมีความสำคัญในกิจการเศรษฐกิจ
 ไม่น้อยกว่าไก่และเป็ด (หรือสัตว์เลี้ยงชนิด
 อื่น) เพราะเลี้ยงง่ายโตเร็ว ค่าเลี้ยง
 ถูกกว่า และเป็นโรคน้อยกว่าไก่และเป็ด
 เนื้อห่าน ก็มี รสดี และ ขาย ได้ราคาแพงกว่า
 เนื้อไก่และเนื้อเป็ด ขนห่านใช้สำหรับยัดท
 นอนและหมอนมูลห่านก็ใช้เป็นปุ๋ยได้

๒. พันธุ์ พันธุ์ ห่านที่สำคัญๆ มีอยู่ ๖ พันธุ์
 - พันธุ์ ทูลูซ Toulouse breed
 - พันธุ์ เอ็มเด็น Emden breed
 - พันธุ์ จีน Chinese breed
 - พันธุ์ ออฟริกัน African breed

พันธุ์ แคนนาดาแคนิอัน Canadian breed
 พันธุ์ อียิปเซียน Egyptian breed
 ห่านสีพันธุ์ แรก มี เซอสาวยสย เนอจ สย
 ต่อมาจากห่านของยุโรป เรียกว่า เกรสล
 (Graylag) ชื่อทางวิทยาศาสตร์เรียก
 Anser anser ส่วนห่านสีสองพันธุ์ หลงมน
 ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า Branta cana
 nsis & Chemolopez aegyptiacus

๑. พันธุ์ ทูลูซ เป็นห่านพันธุ์ ใหญ่
 สุกในจำพวกพันธุ์ ห่านคิ้วกัน มีเลี้ยง
 มากทั้งทวีกทูลูซ ประเทศฝรั่งเศส ห่าน
 พันธุ์ นมนัสยเซอจมาก ขนตามตัวสีเทา
 (grayish) นำหนักห่านตัวผู้รุ่น (Young
 และห่านตัวผู้ขนาดใหญ่ (Gander) มีน้ำหนัก
 ตั้งแต่ ๕ กิโลกรัม ถึง ๑๓ กิโลกรัม ห่าน
 ตัวเมียรุ่น (Young) และห่านตัวเมียขนาดใหญ่
 (Geese) หนักตั้งแต่ ๖ กิโลกรัมถึง ๘
 กิโลกรัม เนื้อเลี้ยงในเนอจ ที่จากค อก
 อาหารให้กิน เช่น พิเศษ จะม นำหนัก
 ๑๘ กิโลกรัม ห่านพันธุ์ นี้โตเร็วมาก
 หนึ่งใช้ประมาณ ๒๐ ฟอง ถึง ๓๕ ฟอง สวม
 มากมีนิสัยชอบกไข่

๒. พันธุ์ เอ็มเด็น มีกำเนิดอยู่ที่
 เซนโนเวอร์ ประเทศเยอรมัน การที่
 รัยซอพันธุ์ เอ็มเด็นคิ้วเหตุว่าเรอเอ็มเด็น

นำห่านพันธุ์นี้เข้าไปยังประเทศอังกฤษ
ชนคามควัสชาว เลียงโคเร็วมาก และ
เป็นหนุ่มเข่นสาวเร็ว ขาห่านพันธุ์นี้ยาวกว่า
พันธุ์ทูลาซ์ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าขนาดของมัน
ใหญ่กว่าควย ตัวผู้หนัก ๘ กิโลกรัม
ถึง ๑๐ กิโลกรัม ตัวเมียหนัก ๕ กิโลกรัม
ถึง ๘ กิโลกรัม น้ำหนักจะหนักหรือเบาขึ้น
แล้วแต่อายุ ไข่ไม่ตกเท่าพันธุ์ทูลาซ์

๓. พันธุ์จีน กำเนิดอยู่ในประเทศจีน
ห่านพันธุ์จีนมีอยู่ ๒ ชนิด (Variety) คือ
ห่านพันธุ์จีนสีขาว กับห่านพันธุ์จีนสีน้ำตาล
ห่านพันธุ์จีนเวลาขนลำตัวตรง น้ำหนักขึ้นไป
ข้างหน้ามากกว่าพันธุ์ทูลาซ์ และพันธุ์
เฮมเคน ลำคอยาวและขยับขึ้นหัวตัวผู้
และตัวเมีย ห่านพันธุ์จีนทั้งสองชนิดนี้ไข่ตก
และเลียงโคเร็ว ตัวผู้หนักประมาณ ๕
กิโลกรัมถึง ๕ กิโลกรัม ตัวเมียหนักประ
มาณ ๓ กิโลกรัม ถึง ๔ กิโลกรัม น้ำหนัก
ของห่านจะหนักหรือเบาขึ้น ต่อแล้วแต่อายุ
ของมันควย นิสัยของ ห่านพันธุ์นี้ร้องส่ง
เสียงดัง

๔. พันธุ์อัฟริกัน ห่านพันธุ์นี้คล้าย
ดังกับห่านพันธุ์จีนมาก และเชอแนวม
กำเนิดอยู่ในประเทศอัฟริกา จะสังเกตข้อ
แตกต่างได้คือ ห่านพันธุ์อัฟริกันมีเหนียง

ใหญ่ยาน (dewlop-like) แต่ห่านพันธุ์จีน
ไม่มี มักพอเห็นเท่านั้น น้ำหนักประจำ
พันธุ์หนักกว่าพันธุ์จีน เมื่อดูแล้วจะเห็นว่า
ระหว่างห่านพันธุ์อัฟริกัน ห่านพันธุ์ทูลาซ์
แล้วจะเห็นได้ว่าห่านพันธุ์อัฟริกันนั้นลำตัว
ยาวกว่าและหนากว่าห่านพันธุ์ทูลาซ์ เวลา
ขนนำออกมักจะยื่นออกไปข้างหน้า ตัวผู้
น้ำหนัก ๘ กิโลกรัม ถึง ๑๐ กิโลกรัม ตัว
เมียหนัก ๕ กิโลกรัมถึง ๘ กิโลกรัม

๕. พันธุ์คานาเดียน หรือ พันธุ์คานา
เดียนขาว มีกำเนิดอยู่ในอเมริกาเหนือ ขน
บนหลังสีดำ ขนลำตัวสีเทา งามอย่าง
ขนลำคอ ขนหัว และขนหางสีดำและสี
ขาวปนกัน ขนใต้หัวไหล่สีเหลือง หรือ
เหลืองปนดำ ขนหน้าอกสีน้ำตาลแดง หรือ
สีเทา ห่านพันธุ์นี้ไข่ไม่ตก ตัวผู้หนัก
๘ กิโลกรัมถึง ๑๑ กิโลกรัม ตัวเมียหนัก
๕ กิโลกรัมถึง ๘ กิโลกรัม มันจะผสมกัน
เมื่ออายุโตเต็มที่ ขันหนึ่งไข่ ๔ ฟองถึง ๘ ฟอง

๖. พันธุ์อียิปต์ (Egyptian Breed)
เป็นพันธุ์ประเภทสวยงาม รูปร่างเล็ก ขน
หัว ขนคอ และขนหลังสีเหลืองปนเทา
ขนที่ท้องสีขาว ขนขอกและขนหางสีดำ งาม
ปากสีม่วงแดงเลือดนก ขาวยาว หน้าแข็ง

และต้นสแตงแกมเหลือง uryangคล้ายห่าน
คานเคียน ห่านรุ่นหนัก ๕ กิโลกรัมถึง
๕ กิโลกรัม

๓. เรือนโรง (Housing) โรงเรือนสำหรับ
เลี้ยงห่านใหญ่ๆ ไม่ค่อยจะเป็นของจำเป็นนัก
นอกจากลูกห่านเล็ก ๆ เท่านั้น ซึ่งควรจะมี
ไว้เพื่อจะไต่กันลมกันฝน ในฤดูร้อนควรมี
ร่มไม้ไว้ให้ห่านพักอาศัย ถ้ามีความประสงค์
จะเลี้ยงห่านไว้เล่นหลังบ้านเป็นงานอดิเรกสัก
๒-๓ ตัว คือ ตัวผู้หนึ่ง ตัวเมียสองตัว
ขนาดของ โรงเรือนที่เหมาะสมคือ กว้าง ๒
เมตร ยาว ๓ เมตร ด้านหน้าหรือด้าน
หลังของโรงเรือนควรมีลานหญ้า พอสวมควร
เพื่อให้ห่านได้ออกกำลังกาย และด้านทั้ง
สามซีกตาย ปิดแค่เพียงด้านเดียว ด้านที่
ปิดแค่ไว้หากอยู่ ทางทิศตะวันออก ได้ยั้งคิ
เมื่อเวลาแสงแดดส่องเข้าไปในเรือนโรงเวลา
เวลาเช้า พนคนจะได้แห้ง และไม่มีโรค
ยังเกิดขึ้น พยายามให้พนคนใน เรือนโรง
แห้งและสะอาด ทางทิศคือโรยฟางข้าว หรือ
หญ้าแห้ง ๆ บนพนคน เพื่อให้ห่านจะได้ไต่กิน
เล่น เวลาทำความสะอาดก็จะไต่สะดวกใน
การเก็บกวาด ทางด้านที่มียังคิ ควรมุง
ไม้ไผ่ฟางหรือหญ้าแห้งตงไว้เพื่อสำหรับให้
ห่านไต่

๔. อาหาร (Feeding) หมายความว่า เป็น
อาหารประจำวัน ซึ่งห่านจะเวนเสีย ไม่ได้เสีย
พันหลุ่ม ๆ ตอน ๆ เช่นทุ่งนาที่ตามริมแม่น้ำ
ลำคลอง ทะเลสาบและทรายตามเชิงเขา
ซึ่งมีต้นหญ้า ชนกลีเลี้ยง ห่านได้ผลดี ถ้า
มีขอน้ำอาหาร หรือห้วย อยู่ในที่ ๆ เลี้ยง
ด้วยยั้งคิ ห่านจะได้ขาน้ำเล่น นอกจากนั้น
แล้วจะได้ไต่กินอีก อาหารที่ให้ห่านกินควร
ผสมน้ำพอสมควร เพราะถ้าน้ำโซกแล้วห่าน
จะไม่ชอบกิน ห่านกินอาหารดีกว่าไต่มา
กรวดเล็ก ๆ และ เปลือก หอยยั้งคิไว้ให้กิน
ตลอดวัน อาหารจำพวกเมล็ดธัญญาพืช
(srain) เช่นจำพวกข้าวโพกยั้งคิควรให้กินใน
ฤดูห่านกำลังไต่

- ก. ส่วนผสมอาหารสำหรับห่านกำลังไต่

ข้าวโพกยั้งคิ	๓ ส่วน
ถั่วเขียวยั้งคิ	๑ "
ปลาขี้	๑ "

ข. หรือจะใช้อาหาร ผสมของไก่ไข่ให้
ห่านกินก็ได้ ไม่ควรให้อาหารจำพวกเมล็ด
สัตว์กินในเมื่อห่านไม่ไต่

๕. การปักไข่ห่าน การปักไข่ห่านนั้น
๒ วิธีคือ

- ๑. ปักโดยธรรมชาติ โดยใช้แม่ห่าน
ปัก
- ๒. ปักโดยใช้เครื่องปัก

วิธีฟักโดยไข่แม่ห่านฟัก ริงไข่ที่ให้
 อดไข่ควรรองควยหม้อน้ำแห้ง ๆ หรือฟางข้าว
 เพียบของกันไม่ให้ ไข่กระทบ กันราวและบางที่
 ขาด แยก นอกจากนยงท่าหน้าท่อมความ
 ร้อนก็ควย แต่ไม่ค่อยคั้งระตองหนาแน่น
 ชมันควรวกให้บ่อย ๆ มีฉนวนหนจะมาอาศัย
 ลานจะ ไข่ แทบ ทดวัน จนกระทั่ง ฟัก ห่านคว
 ราว ๆ ไข่ ประมาณ ๑๒-๑๖ ฟอง ในยหนึ่ง
 บางตัวไข่ตกถึง ๔๐ ฟองค่อยกมี เม่อห่าน
 ไข่แล้ว เกยไข่ไว้ในที่ ๆ มีลมโกรกไปมา
 ได้สะดวก ถ้าเห็นห่านแสดงอาการฟักก็เอา
 ไข่ใส่ลงไปในรัง การเก็บไข่ทดวันนี้อาจจะ
 ทำให้ไข่ชื้นมากจนควย ไข่ที่เก็บควร จะได
 มีผลการกลับไข่วันละ ๒ ครั้ง คือเวลาเช้า
 และเวลาเย็น เพียบของกันไม่ให้เชอลอยไป
 ตกก็เขยเขยปลอกไข่ ห่านควหนึ่งฟักไข่ได้
 ประมาณ ๑๐-๑๓ ฟอง นกสัดแล้วแต่
 ซากตัวของมัน ไข่ห่านฟัก ๒๗ ถึง ๓๓ วัน
 ก็ออก ผลิตแล้วประมาณ ๓๐ วัน ห่าน
 ตัวโตถ้าไม่ต้องการให้ฟัก ก็ให้วิธีห้ามฟัก
 และเก็บขยวิธีห้ามไม่ให้ไก่ฟัก ไข่ของห่าน
 จะตาย ๑ บัชนไปจะมี เชอดกิดว่าไข่ห่านทม
 จะคอกกว่าขยลงมา

วิธีฟักอย่าง เคยวักย ฟักไข่ไก่ แต่การไข่
 ความรอนและความชมนนควรวกคองน
 ความรอน ๕๘-๕๙ ความชน ๘๗%
 - ๘๕% หยกกลับไข่ วันที ๒๖ และ เม่อ
 หยกกลับไข่ไข่ความชน ๘๘%-๕๐%

๖. การกกลูกห่าน (Brooding) ถ้าไข่แม่
 ห่านฟักขไ้และเม่ลูกห่านออกแล้ว แม่ห่าน
 จะทำหน้าทีเลี้ยงและกกให้เอง และจะทำ
 หน้าทีของกันคักรทจะมาทำอันควรายแก่ลูก ๆ
 ของมัน นอกจากนั้นแล้วแม่ห่านกัสอนลูก ๆ
 กคคองกันหม้อ สถานที่ที่ไข่แม่ห่านเลี้ยงลูก
 ควรวาง ๆ ได้มากเท่าไรยิ่งดี แม่ห่านจะไม
 มีโอกาสเขยขยลูก และจะได้พาลดเก็นวง
 เล่นตามความพอใจ ควรรระวังคัควราย เช่น
 สุนัข นกกา นกเหยยว เป็นต้น คัควชอย
 มาโดยเอาลูกห่านไปกิน ลูกห่านขนาดนยง
 ไม่แข็งแรงพอที่จะคัมครองตัว ของมันเองได้
 ลูกห่านเล็ก ๆ หรือพวกที่ยงไม่มชน ชนเต็ม
 ไม่ควรให้เล่นน้ำเพราะจะหนาวตาย ฉะนั้น
 ควรเลี้ยงให้ไกลไปจากข่อน้ำ ถ้าธาร หรือ
 ห้วย แต่มน้ำที่สะอาดใส่ภาชนะชงมทดกนไม่
 ให้ห่านเล็ก ๆ ลงไปได้นอกจากยนค่อเข้าไป
 กนนาเท่านั้น น้ำควรมีคังไว้ให้กนตลอดวัน
 ที ๆ เลยงห่าน นนควรรจะมีรมไม่เพอจะได้ฟัก
 อาคัยรมในเวลาค่อนเทยง

วิธีฟักโดยไข่เครื่องฟัก
 การฟักไข่ห่านโดยไข่เครื่องฟักน คำเนิน

๗. การเลี้ยงลูกหลาน ลูกหลานออกใหม่ๆ พอมีอายุได้ ๓๖ ถึง ๔๘ ชั่วโมง จึงให้อาหารกินเพราะในระยะนี้ในท้องของมันยังมีอาหารอยู่พอที่จะดำรงชีวิตได้ อาหารที่ชาวชานานิยมให้กินคือ ข้าวสุกแช่น้ำผสมควรรังไว้ ถ้าให้อาหารผสมลูกไก่กินในวัยนี้ควรมีกรวดเล็กๆ รังไว้ให้กินตลอดวัน หรือจะผสมในอาหารผสมของลูกหลานโดยเฉพาะก็ได้ คือเติมกรวด ๓%

- รำละเอียด ๕ ส่วน
- ข้าวโพกเหล็ลงบ่น
- หรือปลាយขาว ๒ "
- ถั่วเขียวบ่น ๑ ส่วน
- ปลาบ่น ๑ "

นอกจากนี้ยังผสมกรวด ๓% เปลือกหอยนางรมบ่น ๒% และเกลือ ๒% ถ้าปลาบ่นมีเกลืออยู่บ้างแล้วไม่ควรผสมเกลือลงไปอีก ถ้าเลี้ยงในสถานที่ๆ ไม่มีหญ้า ควรมีผักให้กินก็ได้ หรือจะให้ค่างหากก็ได้แล้วแต่สะดวก นามิรังไว้ให้กินตลอดวัน ที่ๆ ใส่น้ำควรมีไม้ซีก กิ่งไม้ ให้ลูกหลานลงไปเหยียบย่ำเล่นได้ นอกจากนี้ควรจะไปกินน้ำเท่านั้น นำไปเปลี่ยนวันละ ๒ ครั้ง พอลูกหลานมีอายุได้ ๒ วัน ก็ปล่อยให้วิ่งเล่นในสนามหญ้าได้

๘. การคัดเลือก (Sexing) วิธีคัดเลือกหลานใช้กันอยู่ ๒ วิธี คือวิธีปล้นกันกับเครื่องเพศ แขนงแยกกับคัดเลือกแยก วิธีหนึ่งก็วิธีดูปีกออกวิธีหนึ่ง ในวิธีแรกเมื่อปล้นกัน ถ้าเป็นตัวผู้จะเห็นมดลูกแหลมโผล่ออกมาเช่นเดียวกับของลูกแยกตัวผู้ ส่วนวิธีดูปีกนั้นจะต้องดูเวลาลูกหลานออกจากไข่แล้ว ๓ - ๔ วัน โดยสังเกตคอกปมตรงข้อคอกของคอกในปีก ถ้าเป็นตัวผู้ ปมนี้จะใหญ่สีดำๆ ฟูยาววิ และไม่มีขนปกคลุม มีขนากเท่าปลายคอกสีดำ และไม่มีขนขี้คอกเห็นได้ชัด ถ้าเป็นตัวเมียปมจะไม่ค่อยเห็น และไม่มีขนปกคลุมมองเห็นคอกเห็น เมื่อลูกหลานออกจากไข่ในสองวันแรก ปมทุกตัวจะยังไม่โตเต็มที่และระคายคอก มันจะโตถึงขีดเมื่ออายุได้ ๓ - ๔ วัน หลังจากนั้นปมจะกลีบเหี่ยวเล็กน้อยไม่ดู

๙. การขน (Fattening) คนเลี้ยงหลานส่วนมาก เมื่อจะนำหลาน ที่เลี้ยงไปขายยังท้องตลาด มักจะกักหลานไว้ ในที่ๆ จำกัดประมาณ ๔ - ๖ สัปดาห์ ในระยะนี้ให้อาหารจำพวกแข็ง เช่นข้าวสุก ข้าวเปลือก ข้าวโพก ฯลฯ วันละ ๔ - ๕ เวลา บางคนชอบบริษประทานหลานที่มีอายุ ๒ - ๓ เดือน